

РІД *LATHYRUS* (FABACEAE) У ФЛОРИ УКРАЇНИ

Ключові слова: підрід, секція, підсекція, ряд, вид, протолог, тип, лектотип, *Lathyrus*, *Orobus*, *Nissolia*, Fabaceae, Україна

У статті узагальнюються результати критичного вивчення роду *Lathyrus* L. флори України. В українській флорі налічується 31 вид роду, які, за прийнятою нами системою, належать до 3 підродів та 16 секцій. Отже, рід доволі поліморфний за багатьма ознаками: основною біоморфою, будовою листка й листкової осі, формою листочків, плодів і насіння, забарвленням квіток та ін. До того ж багатьом видам чин, наприклад *L. sativus* L., *L. sylvestris* L., *L. tuberosus* L., властивий внутрішньовидовий поліморфізм [1, 2, 7, 9, 16]. На основі власних досліджень, аналізу гербарних матеріалів, опрацювань у вітчизняних і зарубіжних таксономічних виданнях [2–4, 6, 10–16, 18, 20–23, 26, 27, 29, 30, 31, 32], а також результатів молекулярно-філогенетичного вивчення роду [1, 5, 17, 19, 24, 28, 33] ми переглянули його видовий склад переважно в межах флори України та Східної Європи. Ми також удосконалили систему роду, використавши таксономічні ранги підроду, секції, підсекції та ряду, що, на нашу думку, точніше відображає розподіл видів за їхньою спорідненістю і морфологічними ознаками.

Із часів опису роду *Lathyrus* К. Ліннеєм [31] і донині внутрішньородовий класифікації чин надається великого значення, що пояснюється, з одного боку, їхнім центральним положенням в еволюційно-просунутій і високоспеціалізованій трибі *Fabae* (= *Viciae* Bronn.) родини *Fabaceae*, а з другого, — великою господарською та селекційною цінністю багатьох видів. Із головних таксономічних обробок роду ХХ ст., заснованих здебільшого на морфологічних критеріях, слід назвати праці Манфреда Бесслера (М. Bässler) [20–22], З.В. Чефранової [14–16], а також Ф.К. Куріча [29], система якої охоплює видовий склад *Lathyrus* у світовому масштабі. Зазначимо, що всі сучасні молекулярно-філогенетичні дослідження роду ґрунтуються на цій, хоча й небездоганній, системі, але вони ж дають змогу вирішувати деякі питання його системати-

ки. Останнім часом здійснена різнопланова молекулярно-філогенетична оцінка системи роду на основі врахування молекулярного поліморфізму транскрибованих спейсерів rRNA і хлоропластної ДНК [17, 22], поліморфізму послідовності гена *matK* [33], даних AFLP [19], а також RAPD-аналізу видового поліморфізму [5]. За результатами останнього з'ясовано, що види секції *Cicercula* (Medik.) Gren. et Godt. недоцільно включати до секції *Lathyrus*, як це прийнято в системі Ф.К. Куріча. Зауважимо, що З.Ф. Чефранова піднесла цю секцію до рівня підроду: subgen. *Cicercula* (Medik.) Czeft. Однак систематики по-різному трактують підроди та секції роду. Ми, як і багато інших дослідників [5, 11, 12 та ін.], не визнаємо включення раніше самотійного роду *Orobus* L. до *Lathyrus* у ранзі секції (за Ф.К. Куріча), оскільки, за всієї їхньої спорідненості, є і значні відмінності. Це не тільки показали М.А. Вишнякова зі співавторами [5] за RAPD-аналізом видового поліморфізму чин, а й дійшли висновку про можливу неправочинність об'єднання обох родів. Вагомим є внесок у систематику роду З.В. Чефранової. Вона розробила докладну систему роду флори Східної Європи до підсекцій і рядів [15], щоправда, від яких згодом відмовилася, зате виділила 5 підродів [16]. Ми не підтримали виокремлення з підроду *Orobus* (L.) Peterm. ще одного, *Pseudorobus* Czeft., і підроду *Cicercula* (Medik.) Czeft., знизивши їхній ранг до секційного, а також підроду *Aphaca* (Mill.) Petrm., враховуючи близьку спорідненість *L. aphaca* і *L. pratensis*. На це вказувала і Ф.К. Куріча, що підтверджено молекулярно-філогенетичними дослідженнями [5, 17].

РІД *LATHYRUS* L. — ЧИНА

1753, Sp. Pl.: 729; id. 1754, Gen. Pl. ed. 5: 326.

Лектотип: *L. sylvestris* L.

1. Листочки редуковані. Листки представлені великими супротивними листкоподібними прилисками або розширеною віссю листка 2

— Листки складаються з однієї або кількох пар розвинених листочків 3

2. Прилистки яйцеподібні або широкояйцеподібні, великі, схожі на листочки. Вісь листка тонка, закінчується тонким і довгим, спіральним закрученим вусиком. Квітки блідо-жовті, розміщені по 1—2 на довших за прилистки квітконосах. Боби 1,0—3,5 см завдовжки, лінійно-ланцетні або лінійні, лінійно-довгасті, прямі, злегка здуті ..... 30. *L. aphaca*

— Прилистки й вусики відсутні. Вісь листка розширена, має вигляд листочка, лінійно-ланцетна, поступово звужена до верхівки, з 5 лінійними жилками. Квітки по 1, рідше — по 2, на тонких, нитчастих квітконосах, пурпурові з білуватим човником. Боби 3—4 см завдовжки, лінійні, прямі, злегка здуті ..... 31. *L. nissolia*

3. Вісь листка закінчується вістрям або видозміненим лінійним, лінійно-ланцетним, ланцетним або довгастим загостреним листочком 4

— Вісь листка закінчується простим або розгалуженим вусиком 17

4. Квітки синьо-фіолетові або блідо-голубі 5

— Квітки жовті, кремові, помаранчеві 10

5. Однорічні рослини з лежачими або висхідними стеблами. Листочки нижніх листків із трьома вістрями на верхівці. Квітки блідо-голубі, розміщені по 12 на квітконосах, значно коротших за листки ..... 28. *L. saxatilis*

— Багаторічні рослини. Стебла звичайно прямостоячі або висхідні. Всі листочки на верхівці з одним вістрям. Квітки в пазушних гронах, синьо-фіолетові, різних відтінків 6

6. Листки з однієї пари еліптичних листочків. Зубці чашечки вдвічі й більше довші за її трубку. Боби довгасті ..... 21. *L. laxiflorus*

— Листки з кількома парами еліптичних, яйцеподібних або лінійних листочків. Зубці чашечки рівні з трубкою або коротші за неї. Боби лінійні... 7

7. Листочки ланцетні, лінійно-ланцетні, лінійні. Загальна листкова вісь укорочена, так що листочки здаються ніби пальчасто розмішеними. Прилистки більш як удвічі довші за черешки ..... 26. *L. digitatus*

— Листочки від широкоеліптичних і широкояйцеподібних до яйцеподібних, довгасто-яйцеподібних і довгастих. Загальна листкова вісь не вкорочена. Прилистки коротші за черешки 8

8. Листочки широкоеліптичні, еліптичні, довгасті, на верхівці заокруглені, закінчуються віст-

рячком, з однією головною жилкою. Рослина в разі висушування чорніє ..... 12. *L. niger*

— Листочки широкояйцеподібні, яйцеподібні, довгасто-яйцеподібні, з кількома головними жилками. Рослини у процесі висушування не чорніють 9

9. Листочки до верхівки довговідтягнуто-загострені. Суцвіття 3—9-квіткові, рідкі. Квітки 13—18(20) мм завдовжки. Зав'язь гола. Насінини строкаті ..... 14. *L. vernus*

— Листочки на верхівці коротковідтягнуто-загострені. Суцвіття 5—13-квіткові, густі. Квітки 10—15 мм завдовжки. Зав'язь залозисто опушена. Насінини бурі ..... 15. *L. venetus*

10(4). Листочки ланцетні, лінійно-ланцетні, лінійні 11

— Листочки широкоеліптичні, еліптичні, вузькоеліптичні 14

11. Додаткові корені непотовщені. Рослини густошерстисто опушені. Приквітки з країв неправильно зубчасті. Приймочка до верхівки лопатоподібно розширена. Насінини дрібногорбочкуваті ..... 27. *L. pallescens*

— Додаткові корені потовщені. Рослини майже голі. Приквітки цілокраї. Приймочка лінійна, до верхівки лопатоподібно нерозширена. Насінини гладенькі 12

12. Зубці чашечки голі або з 1—3 волосками між ними. Корені веретеноподібні ..... 24. *L. lacteus*

— Зубці чашечки коротковійчасті. Корені вкорочені та клубнеподібно потовщені 13

13. Черешки листків довші за прилистки. Рослина заввишки 30—60 см. Стебла звичайно прості. Листочки лінійно-ланцетні або лінійні ..... 23. *L. pannonicus*

— Черешки листків коротші за прилистки. Рослина 10—35 см заввишки. Стебла здебільшого від основи розгалужені. Листочки ланцетні або лінійно-ланцетні ..... 25. *L. lacaitae*

14(10). Листкова вісь закінчується вістрям. Квітки помаранчеві, після відцвітання буріють. Листочки від еліптичних і яйцеподібних до широкояйцеподібних, на верхівці широковідтягнуті, з вістряхом, розсіяно-волосисті або голі ... 16. *L. aureus*

— Листкова вісь закінчується видозміненим листочком. Квітки жовті. Листочки від вузькоеліптичних і ланцетних до широкоеліптичних, на верхівці поступово звужені, з коротеньким вістряхом, голі або опушені..... 15

15. Стебла розсіяно опушені. Листочки, чашечка, квітконіжки, квітконоси і боби опушені ..... 18. *L. transsilvanicus*
 — Стебла голі. Листочки, чашечка, квітконіжки, квітконоси та боби голі або опушені 16

16. Листочки широкоеліптичні, еліптичні, вузькоеліптичні, з поступово звуженою верхівкою і коротеньким вістрячком, голі. Чашечка, квітконіжки, квітконоси, боби голі ..... 17. *L. laevigatus*
 — Листочки вузькоеліптичні, ланцетні, до верхівки й основи звужені, з остисто загостреною верхівкою, опушені. Чашечка, квітконіжки, квітконоси, боби опушені ..... 19. *L. subalpinus*

17(3). Однорічні рослини. Квітки в 1—3-квіткових суцвіттях 18
 — Багаторічні рослини. Квітки в багатоквіткових суцвіттях 23

18. Квітки великі, 20—35 мм завдовжки, запашні. Листочки довгасто-еліптичні. Декоративна, культурна рослина ..... 6. *L. odoratus*
 — Квітки 8—20 мм завдовжки. Листочки від довгасто-ланцетних до лінійних. Дикорослі та культурні рослини 19

19. Зав'язь і молоді боби волосисті. Насіння дрібногорбочкувате 20
 — Зав'язь і боби голі. Насіння гладеньке 21

20. Листочки довгасто-ланцетні або ланцетні, на верхівці тупуваті, опушені. Квітконоси довші за листки. Квітки 9—13 мм завдовжки, віночок на початку цвітіння фіолетово-червоний, пізніше синій із білуватим човником. Боби 25—35 мм завдовжки, довгасті ..... 8. *L. hirsutus*
 — Листочки ланцетні, вузьколанцетні або лінійні, на верхівці звужені. Квітконоси коротші за листки. Квітки 8—10 мм завдовжки, віночок рожево-фіолетовий. Боби 12—30 мм завдовжки, еліптичні або довгасті ..... 10. *L. setifolius*

21(19). Квітконоси рівні з черешком листка. Квітки 8—10 мм завдовжки, кіноварно-червоні з білуватим човником. Боби 30—65 мм завдовжки, 3—5 мм завширшки, лінійні, поздовжньо-жилкуваті ..... 29. *L. sphaericus*
 — Квітконоси коротші за черешок листка. Квітки 13—20 мм завдовжки, забарвлені інакше. Боби 20—40 мм завдовжки, еліптичні або довгасті, сітчасто-жилкуваті 22

22. Стебло по двох гранях крилате. Прилистки в 2—3 рази коротші за черешок листка. Віночок білуватий, блідо-блакитний або рожевий. Боби еліптичні або довгасто-еліптичні, на верх-

ньому шві з двома добре вираженими широкими крилами. Насінини 5—8 мм завдовжки і 4—7 мм завширшки ..... 9. *L. sativus*
 — Стебло по всіх гранях вузькокрилате. Прилистки рівні за довжиною з черешком або дещо перевищують його. Віночок бурувато-червоний із блідшим човником. Боби довгасті, на верхньому шві з двома маловираженими вузькими крилами. Насінини 3,5—4,5 мм у діаметрі. .... 7. *L. cicera*

23(17). Листки з 2—6 парами листочків 24
 — Листки з однією парою листочків 26

24. Прилистки 10—60 мм завдовжки, 6—25 мм завширшки, великі, подібні до листочків, широко-яйцеподібні, яйцеподібні. Листочки яйцеподібні, яйцеподібно-довгасті, довгасті ..... 20. *L. pisiformis*
 — Прилистки менші, до 25 мм завдовжки, напівстрілуваті, ланцетні. Листочки від еліптичних і довгастих до ланцетних і лінійно-ланцетних 25

25. Рослина сиза. Листочки еліптичні, вузько-еліптичні, довгасті, на верхівці тупуваті або заокруглені з вістрячком, зі споду розсіяно опушені. Загальна вісь листка дугасто зігнута, боби лінійно-довгасті, зігнуті. Віночок 12—15 мм завдовжки, бруднувато-пурпуровий із блідшими крилами та човником ..... 13. *L. incurvus*
 — Рослина зелена. Листочки вузькоеліптичні, ланцетні, лінійно-ланцетні, лінійні, на верхівці загострені, голі. Загальна вісь листка й боби прямі. Віночок 15—20 мм завдовжки, синьо-фіолетовий ..... 11. *L. palustris*

26 (23). Стебла і черешки листків безкрилі 27
 — Стебла і черешки листків крилаті 28

27. Квітки жовті. Листочки довгасто-ланцетні, ланцетні або лінійно-ланцетні, рідше довгасті, до верхівки загострені, з 3—5 поздовжніми жилками, опушені ..... 22. *L. pratensis*
 — Квітки рожево-пурпурові. Листочки еліптичні, довгасто-еліптичні, довгасто-оберненояйцеподібні, на верхівці тупі з коротким вістрячком, сітчасто-жилкуваті, голі ..... 5. *L. tuberosus*

28(26). Стебла ширококрилі. Листочки з 3—5 головними жилками, які доходять до верхівки пластинки. Стовпчик нескручений 29
 — Стебла вузькокрилі. Листочки з 1—3 головними жилками. Стовпчик скручений 30

29. Листочки від довгастих і довгасто-ланцетних до ланцетних і лінійно-ланцетних, на верхівці з вістрячком, відтягнуто-загострені. Крила черешків вузчі за крила стебел. Віночок 10—18 мм завдов-

жки, зеленкувато-рожевий із червонувато-рожеви-ми крилами та рожевим човником ..... 1. *L. sylvestris*

— Листочки еліптичні, довгасто-еліптичні, довгасті, на верхівці загострені. Крила черешків завширшки такі самі, як і крила стебел. Віночок 20—25 мм завдовжки, червоний ..... 3. *L. latifolius*

30(28). Листочки 20—35 мм завдовжки, 6—16 мм завширшки, еліптичні, довгасто-еліптичні, довгасті, на верхівці загострені, з хвилястими краями, петлювато-жилкуваті, з 3 головними жилками, які доходять до верхівки пластинки листочка. Крила черешків листків рівні за шириною з крилами стебел або вужчі за них ..... 4. *L. undulatus*

— Листочки (10)20—50 мм завдовжки, (7)12—40(45) мм завширшки, широкоеліптичні, майже круглі, еліптичні, рідше — довгасто-еліптичні, на верхівці поступово, під тупим кутом звужені, з рівними або слабохвилястими краями, пальчасто-сітчасто-жилкуваті, з однією центральною жилкою, яка доходить до верхівки пластинки листочка, інші поздовжні жилки досягають лише 1/2—2/3 її довжини. Крила черешків вужчі за крила стебел..... 3. *L. rotundifolius*

Subgen. 1. *Lathyrus*.

Багаторічні (крім *L. odoratus*) трав'яні рослини з крилатими або, рідше, некрилатими стеблами. Листки однопарні; вісь листка закінчується вусиком; листочки з 1—5 головними жилками. Грона багатоквіткові. Чашечка дзвоникувата з нерівними, коротшими за трубку, зубцями або лійчаста з більш-менш рівними зубцями. Квітки зеленкувато-рожеві, рожево-червоні. Відгин прапорця значно ширший і довший за нігтик, без горбочків при основі. Крила без сосочків. Стовпчик доволі товстий, сплюснутий із боків, скручений або обернутий на 90°. Насінини зазвичай дрібногорбочкуваті.

Тип: лектотип роду.

Sect. 1. *Lathyrus*

— *Lathyrus* L. sect. *Eulathyrus* Ser. 1825, in DC. Prodr. 2: 369.

Чашечка дзвоникувата з нерівними зубцями. Стовпчик нескручений. Стебло крилате. Листочки з 1—5 головними жилками, які доходять до верхівки пластинки. Рубчик дорівнює 1/3—1/4 периметра насінини.

Тип: лектотип роду.

1. *L. sylvestris* L. 1753, Sp. Pl.: 733; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, 13: 492; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, 6: 549;

Чернова в Е. Вульф, 1960, Фл. Крыма, 2, 2: 257; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. 2: 141; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 151; Дидух, 1987, Опр. высш. раст. Украины: 204. — *L. megalanthus* auct.: Вісюл. 1954, l. c.: 551; Чернова в Е. Вульф, 1960, l. c.: 257; Дидух, 1987, l. c.: 204. — **Ч. лісова.**

Вид описаний із Європи (за протологом: «Habitat in Europae pratis montosis»). — Лектотип: «Herb. Linn. No. 905.19 (LINN)» [Goyder, 1992 / Jarvis (ed.), Taxon, 41: 565].

— У лісах, на узліссях, серед чагарників, на гірських луках. — По всій Україні, крім ПС: у лісових і лісостепових районах, звичайно, в степу, зрідка. — Загальне поширення: Європа, Кавказ, Середземномор'я, Мала Азія.

Примітка. Вид доволі поліморфний. На території України трапляються три різновиди, які відрізняються здебільшого за формою та розмірами листочків і деякими авторами визнавалися як види або підвиди: var. *sylvestris* (= *L. sylvestris* subsp. *sylvestris*) — листочки 5—20 мм завширшки, загострені, з трьома основними жилками; var. *angustifolius* (Medik.) Moriss. (= *L. angustifolius* Medik.; = *L. sylvestris* subsp. *angustifolius* (Medik.) Rothm.) — стебла тонкі з крилами 1,5 мм завширшки, листочки 1—3 мм завширшки, з однією основною жилкою, на верхівці різко загострені; var. *platyphyllos* (Retz.) Asch. (= *L. platyphyllos* Retz.; *L. sylvestris* subsp. *platyphyllos* (Retz.) Vollm.) — крила черешків листків 2—5 мм завширшки, вужчі або майже дорівнюють ширині крил пагонів, прилистки лінійні, лінійно-ланцетні або ланцетні, 10—20 мм завдовжки, 1—6 мм завширшки, листочки яскраво-зелені, 5—15 см завдовжки, 2—6 см завширшки, із 3—5 головними жилками. Останній різновид ідентичний *L. latifolius* L. 1755, Fl. Suecica, ed. 2: 252, non 1753, Sp. Pl. ed. 1: 733; 1763, ed. 2: 1033.

Lathyrus sylvestris var. *platyphyllos* трапляється здебільшого в лісостепових і степових районах, у заплавах рік. На території Криму представлений тільки цей різновид.

2. *L. latifolius* L. 1753, Sp. Pl.: 733; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, 13: 493; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. 2: 141; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 151; Chrtková, 1988, Fl. Slovenská, 4 /4: 223. — *L. megalanthus* Steud. 1840, Nomencl. Bot. ed. 2, 2: 14. — **Ч. широколиста.**

Вид описаний із Європи (за протологом: «in Europae sepibus»). — Лектотип: «Herb. Clifford: 367, *Lathyrus* 7 (BM-000646673)» [Lassen, 1997 / Turland & Jarvis (ed.), Taxon, 46: 474].

— У світлих листяних лісах, на узліссях і лісових галявинах, серед чагарників. — Гірський Крим (зрідка). — Загальне поширення: Центральна, Атлантична Європа, Середземномор'я, Балканський п-ів.

Sect. 2. *Rotundifolii* Czefr. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 153.

Чашечка широкодзвоникувата з дещо нерівними зубцями, коротшими за її трубку. Стебла вузькокрилі. Стовпчик скручений. Листочки з 1–3 головними жилками, які доходять або не доходять до верхівки пластинки. Рубчик дорівнює 1/4 периметра насінини.

Тип: *L. rotundifolius* Willd.

3. *L. rotundifolius* Willd. 1802, Sp. Pl. 3, 2: 1088; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, 13: 493; Чернова в Е. Вульф, 1960, Фл. Крима, 2, 2: 258; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. 2: 141; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 153; Сеферова, Станкевич, 1991, Пробл. эвол. популяц. изменч., системат. раст. 139: 54. — **Ч. круглолиста.**

Вид описаний із Криму (за протологом: «in Tauria»). — Тип: Herb. Willd., В: «Tauria, in graminosis ad Karagos, die 8 Maji 1793, Voeber».

— Гірські широколистяні ліси та узлісся. — Звичайно в Гірському Криму. — Загальне поширення: Кавказ (Закавказзя), Мала Азія (схід), Північний Ірак, Північний Іран (хр. Ельбурс).

Примітка. Східноєвксинський поліморфний вид, описаний із с. Гончарівки Старокримського р-ну (Карагоз). Б. Федченко (1948, ц. м.) помилково вказав як “locus classicus” виду гори Малої Азії. П. Девіс (P.H. Davis) у «Flora of Turkey» (1970, 1. с.) для Малої Азії, Північного Іраку, Північного Ірану та Кавказу наводить *L. miniatus* M. Bieb. ex Steven (*L. rotundifolius* subsp. *miniatus* (M. Bieb. ex Steven) P.H. Davis). Отже, в його розумінні ареал *L. rotundifolius* обмежується територією Криму. Проте І.В. Сеферова та А.К. Станкевич [8] встановили, що *L. miniatus* є “nomen nudum”, до того ж він ідентичний *L. rotundifolius* Willd. і тому віднесений до його синонімів. Б. Федченко (1948, ц. м.) навів для Кавказу *L. miniatus* var. *pubescens* Akinf., яка трапляється і в Криму (Чернова, 1960, ц. м. та гербарні збори М.І. Котова).

4. *L. undulatus* Boiss. 1856, Diagn. Pl. Or. ser. 2, 2: 41; Чернова в Е. Вульф, 1960, Фл. Крима, 2, 2: 257; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. 2: 141; P.H. Davis, 1970, Fl. Turkey, 3: 351; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 153. — **Ч. хвиляста.**

Вид описаний із Туреччини (за протологом: «prope Byzantium»).

— У гірських лісах, на галявинах та узліссях. — Дуже рідко в Криму (Нікітська яйла, Балаклава). — Загальне поширення: Мала Азія.

Примітка. *Lathyrus undulatus* auct. (Чернова, 1960, ц.м.) не ідентична *L. undulatus* s. str. і, вірогідно, є однією з форм *L. rotundifolius*. Головною ознакою, за якою відрізняються *L. rotundifolius* та *L. undulatus*, як показали І.В. Сеферова та А.К. Станкевич [8], треба вважати не хвилястість країв листочків, а тип жилкування листочкової пластинки. Для *L. undulatus* характерні листки з однією парою еліптичних або довгасто-еліптичних листочків із трьома головними жилками, які доходять до верхівки, та петлюватим жилкуванням. У *L. rotundifolius* листочки широкоеліптичні, майже

круглі, еліптичні, рідше довгасто-еліптичні, на верхівці поступово, під тупим кутом, звужені; жилкування пальчастосітчасте, до верхівки листочка доходить лише одна головна жилка.

Sect. 3. *Apteri* (Czefr.) Czefr. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 153. — *Lathyrus* L. subsect. *Apteri* Czefr. 1971, Новости сист. высш. раст. 8: 196.

Стебла безкрилі. Листочки з однією головною жилкою. Кореневище розгалужене, корені з бульбоподібними потовщеннями. Чашечка короткодзвоникувата з дещо нерівними зубцями, які за довжиною більш-менш рівні трубці. Рубчик дорівнює 1/7–1/6 периметра насінини.

Тип: *L. tuberosus* L.

5. *L. tuberosus* L. 1753, Sp. Pl.: 732; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, 13: 490; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, 6: 546; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. 2: 140; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 153. — **Ч. бульбиста.**

Вид описаний із Європи та Сибіру (за протологом: «Habitat inter Belgii, Genevae, Tatariae segetes»). — Лектотип: «Herb. Clifford: 367, *Lathyrus* 5 (BM-000646671)» [Chrtková-Žertová & al., 1979 / Rechinger (ed.), Fl. Iranica, 140: 71].

— По степах, степових і кам'янистих схилах, у подах, як бур'ян на полях, узбіччях доріг, рудеральних місцях, по садах і виноградниках. — Спорадично в Закарпатті, на півдні Полісся й на півночі Лісостепу: ЗК (Зк), КЛ (Іф), ПКЛ (Лв, Чц), МП (Хм, Тр), ЛП (Чн), ЗЛс (Хм, Тр), ПЛс (Хм, Вн, Кв), звичайно на півдні Лісостепу, в Степу та Криму: ЛЛс, ПЗЛс, ЛЗЛс, ПЗс, ЛЗс, Пс, Крс, КрЛс. — Загальне поширення: Центральна, Східна (південь) Європа, занесено в Дв.-Печор. і Лад.-Ільм., Кавказ, Середземномор'я, Західний Сибір.

Примітка. О.Д. Вісюліна (1954, ц. м.) виділила var. *stepposus* Wissjul., для якої характерні розсіяно опушені стебла, короткі ланцетні прилистки 2–5 мм завдовжки, еліптичні або довгасто-яйцеподібні листочки 20–35 мм завдовжки. Квітконоси 30–60 мм завдовжки, в 1,5–2,0 рази довші від листків; приквітки лінійно-шилуваті, в 2–3 рази коротші за квітконіжки. Квітконіжки дорівнюють чашечці. Чашечка широкодзвоникувата, її верхні зубці трикутні, нижні — ланцетні, довші за верхні. Віночок 10–15 мм завдовжки, червонувато-рожевий; прапорець округло-ниркоподібний, на верхівці виімчастий. Біб довгасто-лінійний, майже циліндричний, 2–3 см завдовжки. Насінини бурі або темно-бурі, дрібногорбочкуваті. Різновид трапляється в степах та степових подах на півдні Степу.

Sect. 4. *Odorati* Czefr. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 153.

Стебла крилаті. Листочки з однією головною жилкою. Чашечка дзвоникувато-лійчаста з майже

однаковими зубцями, рівними з її трубкою. Рубчик дорівнює 1/5 периметра насінини.

Тип: *L. odoratus* L.

6. *L. odoratus* L. 1753, Sp. Pl.: 732; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, **13**: 488; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. **2**: 141; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, **6**: 545; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 153. — **Ч. запашна, запашний горошок.**

Вид описаний із Сицилії (за протологом: «in Sicilia»).

— По садах, на квітниках. — Культивується як декоративна рослина. — По всій Україні. — Батьківщина: Середземномор'я (Південна Італія, Сицилія, Канарські о-ви); культивується в помірно-теплих і субтропічних областях земної кулі, інколи дичавіє.

Sect. 5. *Cicerula* (Medik.) Gren. et Godr. 1848, Fl. Fr. **1**: 481, s. str.; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 156, s. str. — *Lathyrus* L. sect. *Setifolii* Czefr. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 156, p.p.

Однорічні рослини з крилатими стеблами. Листки з однієї пари листочків. Загальна вісь листка закінчується вусиком. Стовпчик під приймочкою злегка розширений за рахунок прозорої облямівки. Насінини гладенькі.

Тип: *L. cicera* L.

7. *L. cicera* L. 1753, Sp. Pl.: 730; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, **13**: 484; Чернова в Е. Вульф, 1960, Фл. Крыма, **2**, 2: 253; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. **2**: 142; Дидух, 1987, Опр. высш. раст. Укр.: 203; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 156. — **Ч. нутова.**

Вид описаний з Іспанії (за протологом: «Habitat in Hispania»). — Лектотип: «Herb. Linn. No. 905.5 (LINN)» [Ali, 1965, Biologia (Lahore), 11(2): 8].

— На сухих степових і кам'янистих схилах та відслоненнях, по галявинах й узліссях гірських лісів, часто як бур'ян. — У Криму (Гірський Крим, Керченський п-ів). — Загальне поширення: Центральна Європа, Кавказ, Середземномор'я (Південна Європа, Північна Африка), Мала (захід), Передня, Середня Азія.

8. *L. hirsutus* L. 1753, Sp. Pl.: 732; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, **13**: 487; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, **6**: 545; Чернова в Е. Вульф, 1960, Фл. Крыма, **2**, 2: 254; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. **2**: 142; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 156. — **Ч. жорстковолосиста.**

Вид описаний із Англії та Франції (за протологом: «Habitat inter Angliae, Galliae segetes»). — Лектотип: «Herb. Linn. No. 905.13 (LINN)» [Ali, 1965, Biologia (Lahore) 11(2): 8].

— Серед чагарників, на лісових галявинах й узліссях, по степових схилах і в подах, як бур'ян на полях, перелогах і в рудеральних місцях. — Дуже рідко в Закарпатті (Берегове), на північному сході та півдні Степу: ЗК (Зк), ДЗЛС (Лг), ЛЗЛС (Дн), ПЗС (Мк), ЛЗС (Хс), у Криму доволі часто: КрС (центральна частина, Керченський п-ів), КрЛС (околиці Феодосії). — Загальне поширення: Атлантична, Центральна, Східна (Молдова, Причорномор'я, Нижній Дон) Європа, Кавказ, Середземномор'я (Південна Європа, Північна Африка), Мала Азія (захід), Іран (північ), Середня Азія, занесений до Прибалтики.

9. *L. sativus* L. 1753, Sp. Pl.: 730; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, **13**: 485; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, **6**: 542; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. **2**: 142; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 156. — **Ч. посівна.**

Вид описаний з Іспанії та Франції (за протологом: «Habitat in Hispania, Gallia»). — Лектотип: «Herb. Clifford: 367, *Lathyrus* 4 (BM)» [Westphal, 1974 / Pulses Ethiopia, Taxon. Agric. Signif.: 104, 106].

— На полях і рудеральних місцях, культивується й трапляється як дичавілий. — Майже по всій Україні, але здебільшого в лісостепових і степових районах. — Загальне поширення: Атлантична, Центральна, Південна, Східна Європа (центр і південь), Балканський п-ів, Кавказ, Середземномор'я, Мала Азія, Середня Азія (південь), Східний Сибір (південний схід).

Примітка. У Національному гербарії України (КВ) зберігаються зразки *L. sativus* var. *angustatus* Ser. (var. *stenophyllus* Boiss.) із вузькими листочками 1,5–3,0 мм завширшки, короткими квітконіжками та квітками 8–12 мм завдовжки, зібрані на південнобузьких пісках в околицях Миколаєва та літоральній смузі о-ва Довгого в Херсонській обл. Наведені місцезнаходження не пов'язані з культурою чини посівної, до того ж вказана форма не культивується. Це дало змогу О.Д. Вісюліній (1954, ц. м.: 545) висловити припущення, що var. *angustatus* на території України трапляється в дикому стані і перебуває на північній межі її природного середземноморського ареалу (хоча стосовно викладеного виникають сумніви, оскільки обидва локалітети на о-ві Довгому синантропізовані). Справді, в Середземномор'ї, крім згаданого різновиду, сконцентровано багато інших внутрішньовидових форм *L. sativus*, які розрізняються забарвленням, розмірами квіток та насіння, розмірами, формою листочків й іншими ознаками, але вони входять до обсягу виду, що вирощується в культурі, і не мають самостійного таксономічного статусу. Дика форма виду невідома, хоча за квітками він подібний до *L. cicera* L., а за плодами близький до середземноморського *L. blepharicarpus* Boiss. та малоазійсько-сирійсько-египетського *L. marmoratus* Boiss. et Blanche.

Sect. 6. ***Orobastrum*** Boiss. 1872, Fl. Or. **2**: 601, s. str. — *Lathyrus* L. sect. *Setifolii* Czefr. 1987, Фл. европ.

часті СССР, 6: 156, s. str. — *Lathyrus* L. subsect. *Annui* Czefr. 1971, *Новости сист. высш. раст.* 8: 197, s. str.

Однорічні рослини з вузькокрилими стеблами. Прилистки напівстрілуваті. Листки з однієї пари листочків; вісь листка закінчується вусиком. Суцвіття одноквіткові. Стовпчик вузьколінійний, нескручений. Боби еліптичні, на міцній зігнутій ніжці. Насіння горбочкувате.

Тип: *L. setifolius* L.

10. *L. setifolius* L. 1753, Sp. Pl.: 731; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, 13: 496; Чернова в Е. Вульф, 1960, Фл. Крыма, 2, 2: 254; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. 2: 142; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 156. — **Ч. щетинколиста.**

Вид описаний із Франції (за протологом: «Habitat Monspeli»). — Лектотип: «Herb. Linn. No. 303.13 (S)» [Lassen, 1997 / Turland & Jarvis (ed.), Taxon, 46: 474].

— На кам'янистих схилах. — У Криму: Гірський Крим (південний захід), зрідка. — Загальне поширення: Атлантична, Центральна Європа, Середземномор'я, Балканський п-ів, Кавказ (Східне Закавказзя), Мала Азія (захід).

Subgen. 2. *Orobus* (L.) Peterm. 1847, *Deutschl. Fl.*: 155. — *Orobus* L. 1753, Sp. Pl.: 728.

Багаторічні, рідше однорічні рослини з безкрилими, зрідка крилатими стеблами. Листки з віссю, яка закінчується шипиком або вусиком, одно- або багатопарні. Листочки з 1—5(9) головними жилками. Суцвіття багатоквіткові, рідше малоквіткові. Чашечка дзвоникувата з нерівними зубцями або лійчаста з рівними або майже рівними зубцями. Насінини гладенькі або горбочкуваті.

Лектотип: *L. linifolius* (Reichard) Bässler (= *Orobus tuberosus* L.).

Sect. 7. *Orobus* (L.) Gren. et Godr. 1848, *Fl. Fr.* 1: 485. — *Orobus* L. 1753, Sp. Pl.: 728, s. str. — *Lathyrus* L. sect. *Orobastrum* Boiss. 1872, *Fl. Or.* 2: 601, p. p.

Прилистки напівстрілуваті. Листки багатопарні. Листочки з 1—3(5) жилками. Квітки рожеві, пурпурові, червоні. Чашечка дзвоникувата з нерівними зубцями, коротшими за її трубку. Приквітки лінійно-ланцетні або відсутні. Тичинкова трубка спереду пряма. Насінини гладенькі або слабогорбочкуваті; рубчик займає 1/3—1/5 периметра насінини.

Лектотип: *L. linifolius* (Reichard) Bässler (= *Orobus tuberosus* L.).

Subsect. 1. *Palustres* (Bässler) Krytzka, comb. nov. — *Lathyrus* L. ser. *Palustres* Bässler, 1966, *Feddes Repert.* 72, 2: 88.

Стебла з вузькими крилами, рідше без них. Загальна вісь листка закінчується вусиком. Листочки вузькоеліптичні, ланцетні, лінійно-ланцетні, лінійні, виразно-жилкуваті. Суцвіття багатоквіткові. Віночок пурпурово-голубий.

Тип: *L. palustris* L.

11. *L. palustris* L. 1753, Sp. Pl.: 733, Б. Федч. 1948, Фл. СССР, 13: 501; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, 6: 553; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. 2: 140; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 160. — *Orobus palustris* (L.) Rchb. 1832, *Fl. Germ. Excurs.*: 537. — **Ч. болотна.**

Вид описаний із Північної Європи (за протологом: «Habitat in Europae borealis pascuis paludosis»). — Лектотип: «Herb. Linn. No. 305.3 (S)» [Lassen, 1997 / Turland & Jarvis (ed.), Taxon 46: 474].

— По всій Україні, крім Криму, спорадично в лісових та лісостепових районах України, в степову частину заходить по долинах великих річок: РЛ (Лв), ЗП (Вл), ПП (Кв), ЛП (См, Чн), ПЛс (Вн), ЛЛс (Чн, Пл, Чк), ХЛс (Хк), СЗ-ЛС (Лг), ЛЗ-ЛС (Пл.), ПЗС (Од, Мк, Хс), ЛЗС (Дн, Зп, Хс). — Загальне поширення: Європа, Кавказ (Передкавказзя), Західний Сибір, Східний Сибір (захід), Середземномор'я, Мала Азія, Середня Азія (північний схід).

Примітка. Поліморфний вид, у складі якого існує кілька різновидів, що різняться за формою листочків. В Україні, крім типової var. *palustris*, в якій листочки ланцетні, 5—10(12) мм завширшки, розсіяно, переважно в польських і лісостепових районах, трапляється var. *latifolius* Lambertye з еліптичними листочками, ширина яких сягає 20 мм.

Subsect. 2. *Nigricantes* Czefr. 1971, *Новости сист. высш. раст.* 8: 192.

Листочки з однією головною жилкою, перисто-жилкуваті. Загальна вісь листка розширена. Суцвіття багатоквіткові. Віночок пурпуровий із блідшими крилами та човником. Прапорець та крила з країв коротковолосисті або війчасті. Тичинкова трубка по верхньому краю пряма. Стовпчик до основи сплюснутий. У процесі висушування рослини чорніють.

Тип: *L. niger* (L.) Bernh.

Series 1. *Nigri* Fritsch ex Czefr. 1965, *Новости сист. высш. раст.*: 164.

Стебла міцні, прямостоячі, розгалужені, некрилаті. Загальна вісь листка пряма, закінчується тоненьким вістрям. Тичинкова трубка по верхньому краю пряма. Боби лінійні, прямі або злегка зігнуті.

Тип: *L. niger* (L.) Bernh.

12. *L. niger* (L.) Bernh. 1800, Syst. Verz. Erfurt: 248; Б. Федч., 1948, Фл. СССР, **13**: 516; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, **6**: 562; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. **2**: 138; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 160. — *Orobus niger* L. 1753, Sp. Pl.: 729. — **Ч. чорна.**

Вид описаний із Північної Європи (за протоологом: «Habitat in Europae borealis montosis». — Лектотип: «Herb. Clifford: 366, Orobus 1 (BM)» [Jonsell & Jarvis, 2002, Nordic J. Bot. **22**: 78].

— У листяних і мішаних лісах, на лісових галявинах й узліссях, серед чагарників. — Звичайно в лісових та лісостепових районах України, в Гірському Криму. — Загальне поширення: Атлантична, Центральна, Південна, Східна (крім районів Крайньої Півночі та степової зони) Європа, Скандинавія, Кавказ, Балканський п-ів, Північна Африка, Мала Азія, Іран (північ).

Примітка. У ПЛс (Жт) та ЛЛс (Пл) трапляється var. *heterophyllus* Uechtr., для якої характерні лінійні листочки нижніх листків.

Series 2. **Incurvi** Bässler, 1966, Feddes Repert. **72**, 2: 87.

Стебла висхідні, розгалужені, з вузькими крилами. Загальна вісь листка дугасто зігнута, закінчується розгалуженим вусиком. Боби довгасто-лінійні, дугасто зігнуті.

Тип: *L. incurvus* (Roth) Roth.

13. *L. incurvus* (Roth) Roth, 1787, Bot. Abh. Beobacht.: 66; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, **13**: 504; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, **6**: 555; Чернова в Е. Вульф, 1960, Фл. Крыма, **2**, 2: 259; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. **2**: 139; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 163. — *Vicia incurva* Roth, 1783, Beitr. Bot. **2**: 98. — *Orobus incurvus* (Roth) A. Br. 1853, Ind. Sem. Horti Berol.: 23. — **Ч. зігнута.**

Вид описаний за садовими екземплярами, вирощеними з насіння невідомого походження.

— На вологих солонцюватих луках, узліссях, серед чагарників. — Дуже рідко на півдні Лісостепу й Степу та в Гірському Криму: ПЛс (Кд), ПЗС (Хс), ГК (між Планерським і Судаком). — Загальне поширення: Східна Європа (Причорномор'я, Крим, Нижній Дон, Нижня Волга), Кавказ, Середня Азія, Мала Азія, Іран (захід).

Subsect. 3. **Montani** Czefr. 1971, Новости сист. высш. раст. **8**: 193.

Листочки дугасто-пирчато-жилкуваті, звичайно з трьома головними жилками. Загальна вісь листка закінчується вістрям. Прапорець голий із двома

горбочками. Тичинкова трубка по верхньому краю дугаста. Стовпчик до основи сплюснутий.

Тип: *L. montanus* Bernh.

14. *L. vernus* (L.) Bernh. 1800, Syst. Verz. Erfurt.: 247; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, **13**: 513; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, **6**: 560; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. **2**: 138; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 163. — *Orobus vernus* L. 1753, Sp. Pl.: 728. — **Ч. весняна.**

Вид описаний із Північної Європи (за протоологом: «Habitat in Europae borealis nemoribus». — Лектотип: «Herb. Clifford: 366, Orobus 2, sheet A (BM-000646655)» [Jonsell & Jarvis, 2002, Nordic J. Bot. **22**: 78].

— У тінистих лісах і чагарниках. — Звичайно в лісових і лісостепових районах України. — Загальне поширення: Скандинавія, Центральна, Південна, Східна (крім півдня) Європа, Балканський п-ів, Кавказ, Мала Азія (Анатолія), Західний та Східний Сибір.

Примітка. За формою листочків розрізняють три різновиди: типовий (var. *vernus*) — з яйцеподібними або яйцеподібно-довгастими листочками, var. *latifolius* (Schur) Rouy, 1899, in Rouy et Fouc., Fl. Fr. **5**: 273 — із широкояйцеподібними листочками, що трапляється здебільшого в лісостепових районах України, а також var. *flaccidus* (Ser.) Czefr. (= *Orobus vernus* var. *flaccidus* Ser. 1825, in DC. Prodr. **2**: 377), в якого листочки лінійно-ланцетні, іноді майже лінійні (відомий із Буковини та околиць м. Кременця Тернопільської обл.).

15. *L. venetus* (Mill.) Wohlf. 1892, in K. Koch, Syn. Fl. Germ. ed. **3**: 714; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, **13**: 513; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, **6**: 561; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. **2**: 138; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 163. — *Orobus venetus* Mill. 1768, Gard. Dict., ed. **8**: n 8. — **Ч. ряба.**

Вид описаний за зразком, вирощеним із насіння невідомого походження.

— У тінистих лісах. — Дуже рідко в Лісостепу: ЗЛс (Хм, Вн, Чн), ПЛс (Чк), ХЛс (Хк). — Загальне поширення: Центральна (південний схід), Східна (Волз.-Дон., Дніпр., Нижн.-Дон., Молдова,) Європа; Середземномор'я (Південна Європа, Балканський п-ів), Мала Азія.

Sect. 8. **Pseudorobus** (Czefr.) Krytzka, comb. nov. — *Lathyrus* L. subgen. *Pseudorobus* Czefr. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 156.

Багаторічні рослини з прямостоячими безкрилими стеблами. Листки з 4–5 парами листочків і загальною віссю, яка закінчується вістрям або видозміненим листочком. Суцвіття багатоквіткове. Чашечка дзвоникувата з нерівними зубцями, коротшими за її трубку. Віночок жовтий. Відгин пра-

порця трохи ширший і коротший за нігтика, без горбочків при основі. Крила злегка оксамитові від дуже дрібних сосочків. Стовпчик дещо сплюснутий з боків, сплющений на верхівці, іноді обернутий на 90°. Насіння гладеньке.

Тип: *L. aureus* (Steven) Brandza

16. *L. aureus* (Steven) Brandza, 1883, Prodr. Pl. Roman. **2**: 546; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, **13**: 518; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. **2**: 138; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 157. — *Orobus aureus* Steven, 1836, Index Sem. Hort. Petropol. **3**: 42; Чернова в Е. Вульф, 1960, Фл. Крима, **2**, **2**: 264. — **Ч. золотиста**.

Вид описаний із Криму (за протологом: «Habitat in Tauria»).

— У дубових і букових лісах. — У Гірському Криму, звичайно. — Загальне поширення: Центральна (Румунія), Східна Європа (Молдова, південь; Крим), Балканський п-ів (Болгарія, Греція), Кавказ, Мала Азія, Іран.

17. *L. laevigatus* (Waldst. et Kit.) Gren. 1865, Fl. Chain. Jurass.: 193; Б. Федч., 1948, Фл. СССР, **13**: 519; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, **6**: 563; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. **2**: 138; Чопик, 1976, Високогір. фл. Карпат: 79; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 157; Термена, Стефаник, Серпокрилова та ін., 1992, Консп. фл. Півн. Буковини: 75. — *Orobus laevigatus* Waldst. et Kit. 1809, Descr. Icon. Pl. Rar. Hung. **3**: 270, tab. 243. — **Ч. гладенька**.

Вид описаний із Румунії: Трансильванія (за протологом: «crescit in montecalcareo, arci rotundae Mrzin opposito non procul Korenicza, et ipsa alpe Plissivicza inter: Pinum Pumilionem, untrobique rara»).

— У світлих і тинистих лісах, по чагарниках, на гірських луках, серед високотрав'я, заходить у субальпійський пояс. — Зрідка в Карпатах: КЛ (Зк), Прикарпатті (Чв), Розточчі-Опіллі (Лв), ЗЛс (Хм., Сатанів). — Загальне поширення: Центральна (Австрія, Угорщина, Польща), Східна (захід) Європа, Середземномор'я (колишня Югославія, Болгарія, Румунія).

18. *L. transsilvanicus* (Spreng.) Rchb. 1886, Icon. Fl. Germ. **22**: tab. 220; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, **6**: 564; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. **2**: 138; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 157; Термена, Стефаник, Серпокрилова та ін., 1992, Консп. фл. Півн. Буковини: 75. — *Orobus transsilvanicus* Spreng., 1826, Syst. Veg., **3**: 260. — **Ч. трансильванська**.

Вид описаний із Румунії (за протологом: «Transsilvania»).

— У лісах нижнього гірського поясу, по чагарниках, серед гірського високотрав'я. — Дуже рідко в Карпатах (Зк, Чв). — Загальне поширення: Центральна Європа (Австрія, Угорщина, Румунія, Словаччина), Балканський п-ів (колишня Югославія).

19. *L. subalpinus* (Herbich) G. Beck, 1902, in Rchb. Icon. Fl. Germ. **22**: 156, tab. 220; Prodan, 1939, Fl. Roman., ed. 2, **1**, **1**: 559, Вісюл., 1954, Фл. УРСР, **6**: 564; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 157. — *Orobus subalpinus* Herbich, 1853, Stirp. Rar. Bucov.: 49. — **Ч. субальпійська**.

Вид описаний із Прикарпаття (за протологом: «Auf Alpenwiesen in der Lucina, an der Ketschera-Luczinska»).

— На гірських луках, кам'янистих відслоненнях та осипищах у субальпійському поясі. — Дуже рідко в Карпатах: Бескиди, гора Пікуй. — Загальне поширення: Карпати, Балкани.

Sect. 9. **Pisiformes** (Czefr.) Czefr. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 165. — *Lathyrus* L. subsect. *Pisiformes* Czefr. 1976, Новости сист. высш. раст. **13**: 209, s. restr.

Багаторічні рослини. Прилистки напівсерцеподібні, великі, із зубчастою нижньою часткою. Листки багатопарні. Листочки з 1 головною жилкою. Приквітки дрібні, малопомітні. Квітки зеленкувато-рожево-пурпурові або зеленкувато-жовтуваті з темніше забарвленим прапорцем. Чашечка дзвоникувата з нерівними зубцями, коротшими за її трубку. Тичинкова трубка спереду злегка ввігнута. Насіння гладенькі; рубчик займає 1/6 периметра насіння.

Тип: *L. pisiformis* L.

20. *L. pisiformis* L. Sp. Pl.: 734; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, **13**: 505; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, **6**: 556; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. **2**: 138; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 165. — **Ч. горохоподібна**.

Вид описаний із Сибіру (за протологом: «Habitat in Sibiria»). — Лектотип: «Herb. Linn. No. 905.27 (LINN)» [Valdés Bermejo & López, 1977, Anales Inst. Bot. Cavanilles, **34**: 164].

— У листяних і мішаних лісах, на лісових галявинах, узліссях, по чагарниках. — Спорадично в лісових і лісостепових районах України, зрідка в північно-східній частині Степу: ПрЛ (ІФ), РЛ (Лв), ЗЛс (Хм), ПЛс (Хм, Вн, Кв, Чк, Кд), ЛЛс (См, Хк, Пл.), ДЛс (Лг), ЛЗЛС (Хк, Лг). — Загальне поширення: Центральна, Східна Європа, Передкавказзя, Західний і Східний Сибір, Середня, Центральна (Джунгарія, Кашгарія) Азія.

Sect. 10. **Eurytrichon** Bässler, 1966, Feddes Repert. 72, 2—3: 90; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 165.

Багаторічні рослини. Прилистки стрілуваті, великі, з цілокрайми нижніми частками, подібні до листочків. Листки з однією парою листочків. Листочки з 5—7 головними жилками. Приквітки відсутні. Чашечка лійчаста, її зубці рівні між собою, за довжиною перевищують трубку. Квітки синьо-фіолетові. Тичинкова трубка спереду злегка косувата. Насінини гладенькі; рубчик займає 1/4 периметра насінини.

Тип: *L. laxiflorus* (Desf.) Kuntze.

21. *L. laxiflorus* (Desf.) Kuntze, 1887, Тр. Петерб. Бот. сада, 10, 1: 185; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, 13: 520; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. 2: 140; P.H. Davis, 1970, Fl. of Turkey, 4: 347; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 165. — *Orobis laxiflorus* Desf. 1808, Choix Pl. Coroll. Inst. Tourn.: 83; Чернова в Е. Вульф, 1960, Фл. Крыма, 2, 2: 265. — **Ч. рідкоцвіта.**

Вид описаний з о-ва Крит та Малої Азії (за протологом: «Habitat Crete et reg. Ponti». — Лектотип: [Crete] L'île de Candie et dans le royaume de Pont. Tournefort (P), (P.H. Davis, l.c.).

— У лісах, на узліссях і галявинах. — Звичайно в Гірському Криму. — Загальне поширення: Центральна Європа, Кавказ, Середземномор'я (Південна Італія, Балканський п-ів), Мала Азія (захід), Сирія, Ліван, Іран (північ, північний захід).

Sect. 11. **Pratenses** Bässler, 1966, Feddes Repert. 72, 2—3: 90.

Багаторічні рослини. Стебла безкрилі. Прилистки стрілуваті або нерівнобоко-стрілуваті, великі. Листки однопарні. Листочки з 3—5 паралельними головними жилками. Квітки жовті, приквітки лінійні. Чашечка дзвоникувата з нерівними, коротшими за трубку зубцями. Тичинкова трубка спереду злегка дугаста або пряма. Насіння гладеньке; рубчик займає 1/7—1/8 периметра насінини.

Тип: *L. pratensis* L.

22. *L. pratensis* L. 1753, Sp. Pl.: 733; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, 13: 500; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, 6: 552; Чернова в Е. Вульф, 1960, 2, 2: 256; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. 2: 140; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 165. — *Orobis pratensis* (L.) Döll, 1843, Rhein. Fl.: 787. — **Ч. лучна.**

Вид описаний із Європи (за протологом: «Habitat in Europae pratis»). — Лектотип: «Herb. Linn. No. 905.18 (LINN)» [Ali, 1965, Biologia (Lahore), 11(2): 6].

— На луках, лісових галявинах й узліссях, серед чагарників. — Звичайно по всій Україні, у степовій

зоні — по долинах річок. — Загальне поширення: Скандинавія, Арктична, Атлантична, Центральна, Східна Європа, Крим, Кавказ, Західний і Східний Сибір, Середня Азія, Середземномор'я, Балкани, Мала Азія, Іран, Монголія (північ), Гімалаї (захід), Японія, Китай, Африка.

Примітка. Вид поліморфний, у флорі України трапляється кілька різновидів, які відрізняються за ступенем опушеності рослини: var. *glaberrimus* Schur, 1866, Enum. Pl. Transs.: 175. Рослина гола або майже гола. Зрідка трапляється в Ліссостепу (Кв, См, Хр) та Криму; var. *pubescens* (Rchb.) Beck, Fl. NÖ, 1892: 882. — *L. sepium* Scop. β. *pubescens* Rchb. 1832, Fl. Germ. Excurs.: 535. Рослина густо-притиснуто опушена. Трапляється досить часто; var. *velutinus* DC. 1815, Fl. Fr. 5, ed. 3: 575. — var. *canescens* Andr. 1860, Исчисл. Раст. Под. губ. 1: 33. Рослина густо-відхилено-волосиста. Поширена в лісостепових районах України: ЗЛС (Чц, Хм); ПЛС (Од); ЛЛС (См, Хр); ДЛС (Лг).

Sect. 12. **Variiflori** (Czeffr.) Czeffr. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 166

— *Lathyrus* subsect. *Variiflori* Czeffr., 1971, Новости сист. высш. раст. 8: 193.

— *Lathyrus* ser. *Albi* Fritsch ex Czeffr., 1965, Новости сист. высш. раст. 1965: 154. — *Lathyrus* L. sect. *Lathyrstylis* (Griseb.) Bässler, 1971, Feddes Repert. 82, 6: 433, p.p.

Багаторічні рослини. Чашечка дзвоникувата з нерівними зубцями, коротшими за її трубку. Віночок біло-жовтий або жовтий. Приквітки малорозвинені, 1,0—1,5 мм завдовжки. Трубка тичинки спереду пряма. Листки дво-багатопарні. Листочки з 3—5 головними жилками. Прилистки довгасті, довгасто-ланцетні, ланцетні, напівстрілуваті. Насінини гладенькі; рубчик дорівнює 1/10—1/8 периметра насінини.

Тип: *L. pannonicus* (Jacq.) Garcke.

23. *L. pannonicus* (Jacq.) Garcke, 1863, Fl. Nord-Mittel-Deutschl., ed. 6: 112, s. restr.; Б. Федч., 1948, Фл. СССР, 13: 510, p.p.; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 166; Дидух, 1987, Опр. высш. раст. Укр.: 205, p.p. — *Orobis pannonicus* Jacq. 1762, Enum. Stirp. Vindob.: 128; id., 1773, Fl. Austr. 1: 25, tab. 39. — *Lathyrus pannonicus* subsp. *pannonicus*: P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. 2: 139; Bässler, 1981, Feddes Repert. 92, 3: 198. — *L. austriacus* (Crantz) Wissjul. 1954, Фл. УРСР, 6: 558. — **Ч. угорська.**

Вид описаний з Угорщини (за протологом: «Walterdorf, Maurpach, Medeling, Baden et Danubiam»). — Лектотип: «H. in pratis. F. Majó». Jacquin. 1762. (Bässler, 1981, l.c.: 198).

— По лісах, на узліссях, вологих і болотистих луках. — Спорадично в Прикарпатті (Льв), на Буковині

(Чн), ЗЛС (Ів, Вн, Хм, Од). — Загальне поширення: Центральна Європа (схід), Балканський п-ів (колишня Югославія, Болгарія), Румунія, Молдова.

Примітка. Основний ареал *L. pannonicus* охоплює південно-західну частину Європи, де він розділений диз'юнкціями на три локалітети: перший із них знаходиться в Південній Австрії, Словаччині та Угорщині, другий — у колишній Югославії (Боснія, Герцеговина, Сербія), третій — у Румунії, біля Клужа (Bässler, 1981, l.c.). На території України вид перебуває на східній межі ареалу і тому не зовсім типовий, що проявляється переважно у збідненій в'їчастості зубців чашечки. Більшість зразків, які зберігаються в Гербарії КИ, за морфологічними ознаками належать до *L. lacteus* (M. Bieb.) Wissjul. Найсхідніша точка ареалу відома з крайнього заходу Одеської обл. (м. Тарутине).

24. *L. lacteus* (M. Bieb.) Wissjul. 1954, Фл. УРСР, 6: 560, s. str.; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 166. — *Orobis lacteus* M. Bieb. 1808, Fl. Taur.-Cauc. 2: 152. — *Lathyrus pannonicus* (Jacq.) Garcke, 1863, Fl. Nord-Mittel-Deutschl. ed. 6: 112, p.p.; Б. Федч., 1948, Фл. СССР, 13: 510, p.p.; Дидух, 1987, Опр. высш. раст. Укр.: 205, p.p. — *Orobis pannonicus* var. *collinus* Ortman, 1852, Verh. Zool.-Bot. Ver. Wien, 2: 13. — *Lathyrus pannonicus* subsp. *collinus* (Ortman) Soó, 1942, Scripta Bot. Mus. Tanss. 1: 46; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. 2: 139; Bässler, 1981, Feddes Repert. 92, 3: 202. — *L. versicolor* auct. fl. ucr., non G. Beck: Вісюл. 1954, Фл. УРСР, 6: 559. — **Ч. молочно-біла.**

Вид описаний із Передкавказзя (за протологом: «in Caucasi campestribus, etiam ad Wolgam inferiorem et in planitiebus Tanaicensibus»).

— На сухих луках, серед чагарників, по степах, степових і кам'янистих схилах. — Досить звичайно в Лісостепу: ЗЛС (Ів, Тр, Хм, Вн, ДЛС (Дц, Лг), Степу: ПЗЛС (Од, Мк, Дн), (ПЗС (Од, Мк, Хс). — Загальне поширення: Центральна Європа (схід), Східна Європа (Волз.-Дон., Нижн.-Дон., Заволж.), Балканський п-ів (колишня Югославія, Болгарія), Передкавказзя, Румунія, Молдова.

25. *L. lacaitae* Czefr. 1965, Новости сист. высш. раст.: 155; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 166. — *Orobis hispanicus* Lacaita, 1928, Cavanillesia, 1:26, non *Lathyrus hispanicus* Rouy, 1899. — *L. pannonicus* subsp. *longestipalutis* Lainz, 1961, Bol. Inst. Estud. Astur., ser. C, 3: 166; Bässler, 1981, Feddes Repert. 92, 3: 213. — *L. pannonicus* (Jacq.) Garcke, subsp. *hispanicus* (Lacaita) Bässler, 1966, Feddes Repert. 72, 2—3: 89; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. 2: 139. — **Ч. Лакайти.**

Вид описаний з Іспанії (за протологом: «inter San Rafael et Villacain»).

— На лучно-степових схилах яйли, в гірських лісах. — У Гірському Криму, спорадично. — Загальне поширення: Середземномор'я (Іспанія).

Sect. 13. ***Lathrostylis*** (Griseb.) Bässler, 1971, Feddes Repert. 82, 6: 433, s. str. — *Orobis* L. sect. *Lathrostylis* Griseb. 1843, Spicil. Fl. Rumel. 1: 74. — *Platystylis* Sweet, 1828, Brit. Flow. Gard., ser. 1, 1: 329, tab. 239. — *Lathyrus* L. sect. *Platystylis* (Sweet) Bässler, 1966, Feddes Repert. 72, 2—3: 88, p.p. — *Orobis* L. sect. *Orobulus* Tamamsch. 1962, Фл. Арм. 4: 326, p.p.

Багаторічні рослини. Чашечка дзвоникувата з майже рівними за довжиною зубцями, що дорівнюють трубці або дещо коротші від неї. Віночки голубувато-пурпурові або жовті. Приквітки 1,0—1,5 мм завдовжки, з країв неправильно зубчасті. Тичинкова трубка спереду пряма або злегка дугаста. Стовпчик більш-менш розширений до верхівки. Листки (1)2—3-парні. Листочки з 3—7(9) головними жилками. Прилистки напівстрілуваті, більш-менш вузькі. Насінини дрібногорбочкуваті, з рубчиком, що дорівнює 1/5—1/3 периметра насінини.

Тип: *L. digitatus* (M. Bieb.) Fiori.

26. *L. digitatus* (M. Bieb.) Fiori, 1900, in Fiori et Paol., Fl. Ital. 2: 105; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, 13: 511; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. 2: 139; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 167. — *Orobis digitatus* M. Bieb. 1808, Fl. Taur.-Cauc. 2: 153. — **Ч. пальчата.**

Вид описаний із Криму (за протологом: «in Tauriae montibus sylvaticis»).

— У світлих, розріджених лісах, по чагарниках. — Досить звичайно у Гірському Криму, частіше на ПБК. — Загальне поширення: Центральна Європа (південь), Середземномор'я, Балканський п-ів, Лівія, Мала Азія (північ).

27. *L. pallescens* (M. Bieb.) K. Koch, 1841, Linnaea, 15: 729; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, 13: 509; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, 6: 557; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. 2: 140; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 167. — *Orobis pallescens* M. Bieb. 1808, Fl. Taur.-Cauc. 2: 153. — *O. angustifolius* L. 1753, Sp. Pl.: 729, non *Lathyrus angustifolius* Medik. 1789 et al. — *O. canescens* L. f. var. *pallescens* (M. Bieb.) Ser. 1825, in DC. Prodr. 2: 379. — *O. canescens* auct. fl. ross., non L. f. — **Ч. біла.**

Вид описаний із Криму (за протологом: «in Tauriae campis apricis»). — На узліссях і лісових галявинах, по чагарниках, на степових схилах і остепнених луках. — Спорадично в Лісостепу: ЗЛС (Од), ЛЛС (Пл, Хк), ДЛС (Дц), на півночі Степу: ЛЗЛС (Пл) та в Криму (передгір'я, ПБК). — Загальне поширення: Центральна (Угорщина, Румунія), Схід-

на Європа: Молдова, Дніпр. (південь), Причорн. (схід), Лад.-Ільм. (занесено), Нижн.-Дон., Заволж., Кавказ; Балканський п-ів (колишня Югославія, Болгарія), Мала Азія (Анатолія, Курдистан).

Sect. 14. **Viciopsis** Kupicha, 1983, Notes Royal Bot. Gard. Edinb. **41**, 2: 237. — Sect. **Orobastrum** Boiss. 1872, Fl. Or. **2**: 601, p.p., excl. typ. — Sect. **Saxatilis** Czefr. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 166.

Однорічні рослини. Стебла некрилаті. Листки (1)2—3-парні. Прилистки напівстрілуваті. Листочки з однією головною жилкою. Квітконоси короткі, 1(2)-квіткові. Квітки блідо-голубі або блідо-жовті. Чашечка широкодзвоникувата, майже лійчаста з нерівними, трохи коротшими за трубку зубцями. Стовпчик сплющений, нескручений. Тичинкова трубка спереду навскісна. Насінини кулясті, гладенькі, з рубчиком, який займає 1/8 периметра насінини.

Тип: *L. saxatilis* (Vent.) Vis.

28. L. saxatilis (Vent.) Vis. 1862, Fl. Dalm. **3**: 330; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. **2**: 141; P.H. Davis, 1970, Fl. Turkey, **3**: 351; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 167. — *Orobus saxatilis* Vent. 1800, Hort. Cels.: 94, tabl. 94. — *Vicia tricuspидата* Steven, 1856, Bull. Soc. Nat. Mosc. **29**, 2: 158. — *Vicia saxatilis* (Vent.) Tropea, 1907, Malpighia, **21**: 41; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, **13**: 458. — **Ч. скельна**.

Вид описаний із Південної Франції (за протоологом: «Sur les collines arides et pierreuses du dertament du Var»). — Лектотип: «The illustration in Ventenat, Hort. Cels. t. 94» [P.H. Davis, op.cit.: 352].

— На сухих сонячних схилах, кам'янистих відслоненнях і осипищах. — Крим (південний захід), зрідка. — Загальне поширення: Середземномор'я, Мала Азія, Сирія.

Sect. 15. **Linearicarpus** Kupicha, 1983, Notes Royal Bot. Gard. Edinb. **41**, 2: 237. — Sect. **Orobastrum** Boiss. 1872, Fl. Or. **2**: 601, p.p. excl. typ. — Sect. **Sphaerici** Czefr. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 167.

Рослини однорічні. Стебла некрилаті. Прилистки напівстрілуваті. Листки одно- або двопарні. Загальна вісь листка з вістрям або простим вусиком. Квітконоси з однією квіткою. Чашечка лійчаста з рівними зубцями. Квітки кіноварно-червоні, рожево-фіолетові, пурпурово-фіолетові, фіолетові. Тичинкова трубка спереду дугаста або скошена. Стовпчик нескручений. Боби лінійні або вузьколінійні. Насіння гладеньке або дрібногорбочкувате, з коротким рубчиком, що дорівнює 1/10—1/8 периметра насінини.

Тип: *L. inconspicuus* L.

29. L. sphaericus Retz. 1783, Observ. Bot. **3**: 39; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, **13**: 497; Чернова в Е. Вульф, 1960, Фл. Крыма, **2**, 2: 252; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. **2**: 141; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 169. — **Ч. куляста**.

Вид описаний за зразком, вирощеним із насіння невідомого походження.

— У світлих ялівцевих лісах, на сухих відкритих схилах, як бур'ян по садах і виноградниках. — Досить звичайно у Гірському Криму. — Загальне поширення: Атлантична, Центральна, Східна (Крим, Сканд.: занесено) Європа, Кавказ, Середземномор'я, Мала Азія, Іран, Гімалаї, Північна Америка (занесено).

Sect. 16. **Aphaca** (Mill.) Dumort. 1827, Fl. Belg.: 103. — *Lathyrus* L. subgen. *Aphaca* (Mill.) Peterm. 1847, Deutschl. Fl.: 154; Чефр. 1971, Новости сист. высш. раст. **8**: 200; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 169 — *Aphaca* Mill. 1754, Gard. Dict. Abridg., ed. 4, 1, sine pag.

Тип: *L. aphaca* L.

Однорічні рослини. Стебла безкрилі. Листочки редуковані. Листки представлені великими супротивними прилисками й тонкою віссю, яка закінчується вусиком. Квітконоси з 1—2 квітками. Квітки блідо-жовті. Чашечка лійчаста з рівними зубцями, які перевищують трубку. Пластинка прапорця з двома горбочками при основі, вкрита дрібними сосочками. Крила з обох боків вкриті сосочками. Човник закінчується невеликим носиком. Стовпчик нескручений, прямий, злегка розширений до верхівки. Насіння гладеньке; рубчик займає 1/10 периметра насінини.

Тип: *L. aphaca* L.

30. L. aphaca L. 1753, Sp. Pl.: 729; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, **13**: 480; Чернова в Е. Вульф, 1960, Фл. Крыма, **2**, 2: 251; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, **6**: 541; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. **2**: 143; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, **6**: 169. — **Ч. безлисточкова**.

Вид описаний із Європи (за протоологом: «Habitat in Italia, Gallia, Anglia inter segetes»). — Лектотип: «Löfling s.n., Herb. Linn. No. 905.1 (LINN)» [Ali, 1965, Biologia (Lahore) **11**(2): 2].

— У світлих лісах, на галявинах й узліссях, по чгарниках, відкритих кам'янистих схилах, як бур'ян на полях, у садах і виноградниках. — У Криму (Керченський п-ів, Гірський Крим, звичайно), як занесена рослина на заході Полісся і Лісостепу: ЗП (Хм), ЗЛС (Хм). — Загальне поширення: Атлантич-

на, Центральна, Східна (Молдова, Крим, Нижн. Дон., занесено в Прибалтику і Ленінградську обл.) Європа, Кавказ, Середземномор'я, Мала, Західна, Середня Азія.

Subgen. 3. *Nissolia* (Rchb.) Peterm. 1847, Deutschl. Fl.: 154; Чефр. 1971, Новости сист. высш. раст. 8: 198; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 169. — *Lathyrus* L. с. *Nissolia* Rchb. 1832, Fl. Germ. Excurs.: 533. — *Nissolia* Mill. 1754, Gard. Dict. Abridg. ed. 4: 2, non *Nissolia* Jacq. 1760, nom. conserv.

Однорічні рослини з безкрилими стеблами. Прилистки дрібні, шилуваті. Листочки редуковані. Листки представлені розширеною віссю листка. Квітконоси з 1–2 квітками. Квітки рожево-пурпурові. Чашечка лійчасто-дзвоникувата, зубці її дещо нерівні, коротші за трубку. Пластинка прапорця майже гола, з двома горбочками при основі. Крила з дрібними сосочками. Човник із маленьким носиком. Стовпчик прямий, нескручений, злегка розширений до верхівки. Насіння горбочкувате; рубчик займає 1/10 периметра насінини.

Тип: *L. nissolia* L.

31. *L. nissolia* L. 1753, Sp. Pl.: 729; Б. Федч. 1948, Фл. СССР, 13: 481; Чернова в Е. Вульф, 1960, Фл. Крыма, 2, 2: 252; Вісюл. 1954, Фл. УРСР, 6: 542; P.W. Ball, 1968, Fl. Europ. 2: 143; Чефр. 1987, Фл. европ. части СССР, 6: 169. — *Orobis nissolia* (L.) Döll, 1873, Rhein. Fl.: 788. — **Ч. злаколиста.**

Вид описаний із Франції (за протологом: «Habitat in Gallia»). — Лектотип: «Herb. Linn. No. 905.2 (LINN)» [Cannon, 1964, Watsonia 6: 30].

— Спорадично в Закарпатті й Прикарпатті, на заході та сході Лісостепу, на півдні Степу: ЗК (Зк) ПКЛ (Чц), ЗЛс (Вн), ХЛс (Хк), ДЗЛС (Дц, Лг), ЛЗЛС (Дц), ЛЗС (Хс); досить звичайно в Криму: ГКр, КрС, КрЛс. — Загальне поширення: Атлантична, Центральна, Східна (Карпати, Молдова, Причорномор'я, Крим) Європа, Кавказ, Середземномор'я, Мала Азія.

Примітка. В Україні трапляються два різновиди виду: в Закарпатті й Прикарпатті росте типовий різновид із великими бобами — var. *nissolia*; в Лісостепу й Степу — var. *pubescens* (G. Beck.) Soják, 1983, Sborn. Nár. Muz. Praze, Rada B, Prír. Vedy, 39,1: 56) — із опушеними бобами, в Криму є обидва різновиди.

Пам'яті талановитого вченого — систематики і флоролога, чудової людини — Ольги Миколаївни Дубовик присвячується.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурляева М.О., Вишнякова М.А. Фенотипическое и генотипическое разнообразие *Lathyrus sativus* L. из коллекции ВИР // Вестн. ВОГиС. — 2010. — 14, № 4. — С. 747–760.
2. Вісюліна О.Д. Рід Чина — *Lathyrus* L. // Флора УРСР. — К.: Вид-во АН УРСР, 1954. — Т. 6. — С. 538–565.
3. Вісюліна О.Д. Рід Чина — *Lathyrus* L. // Визначник рослин Українських Карпат. — К.: Наук. думка, 1977. — С. 180–182.
4. Вісюліна О.Д. Рід Чина — *Lathyrus* L. — // Визначник рослин УРСР. — К.: Урожай, 1965. — С. 423–426.
5. Вишнякова М.А., Бурляева М.О., Алпатьева Н.В., Чесноков Ю.В. RAPD-анализ видового полиморфизма рода чина *Lathyrus* L. семейства *Fabaceae* // Вестн. ВОГиС. — 2008. — 12, № 4. — С. 595–607.
6. Дидух Я.П. Род Чина (Чина) — *Lathyrus* L. // Определитель высших растений Украины. — Киев: Наук. думка, 1987. — С. 203–205.
7. Залкинд Ф.Л. Чина // Культурная флора СССР. — Л.: Сельхозгиз, 1937. — Т. 4. — С. 171–227.
8. Сефедорова И.В., Станкевич А.К. Об объеме вида *Lathyrus rotundifolius* Willd. (*Fabaceae*) и его внутривидовой изменчивости // Сб. науч. трудов по прикладн. ботанике, генетике и селекции. — 1991. — 139. — С. 52–58.
9. Смекалова Т.Н. Внутривидовые таксоны *Lathyrus sativus* L. // Сб. науч. трудов по прикладн. ботанике, генетике и селекции. — 1991. — 139. — С. 64–72.
10. Федченко Б.А. Род Чина — *Lathyrus* L. // Флора СССР. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1948. — Т. 13. — С. 479–520.
11. Чернова Н.М. *Lathyrus* L. Чина // Е.В. Вульф и др. Флора Крыма (Flora Taurica). — Ялта; Москва: Сельхозгиз, 1960. — Т. 2, вып. 2. — С. 248–259.
12. Чернова Н.М. *Orobis* L. Сочевичник // Е.В. Вульф и др. Флора Крыма (Flora Taurica). — Ялта; Москва: Сельхозгиз, 1960. — Т. 2, вып. 2. — С. 259–267.
13. Чернова Н.М., Крюкова И.В. Род *Lathyrus* L. — Чина // Определитель высших растений Крыма. — Л.: Наука, 1972. — С. 282–285.
14. Чефранова З.В. Критический обзор видов секции *Orobis* (L.) Gren. et Godr. рода *Lathyrus* L. Флоры СССР // Новости сист. высш. раст. — 1965. — С. 152–167.
15. Чефранова З.В. Конспект системы рода *Lathyrus* L. // Новости сист. высш. раст. — 1971. — Вып. 8. — С. 191–201.
16. Чефранова З.В. Род Чина — *Lathyrus* L. // Флора европейской части СССР. — Л.: Наука, 1987. — Т. 6. — С. 147–172.
17. Asmussen C.B., Liston A. Chloroplast DNA characters, phylogeny, and classification of *Lathyrus* (*Fabaceae*) // Amer. J. Bot. — 1998. — 85. — P. 387–401.
18. Ball P.W. *Lathyrus* L. // Flora Europaea. — Cambridge: Univ. Press, 1968. — Vol. 2. — P. 136–143.
19. Bandr A., Shazly H.E., Rabey H.E., Watson L.E. Systematic relations in *Lathyrus* sect. *Lathyrus* (*Fabaceae*) based on amplified fragment length polymorphism (AFLP) data // Canad. J. Bot. — 2002. — 80 (9). — P. 962–969.
20. Bässler M. Die Stellung des Subgenus *Orobis* (L.) Baker in der Gattung *Lathyrus* L. und seine systematische Gliederung // Feddes Repert. — 1966. — 72 (2–3). — S. 69–97.
21. Bässler M. Revision von *Lathyrus* L. Sect. *Lathyrostylis* (Griseb.) Bässler (*Fabaceae*) // Feddes Repert. — 1973a. — 92 (3). — S. 180–254.

22. *Bässler M.* Revision der eurasiatischen Arten von *Lathyrus* L. Sect. *Orobus* (L.) Gren. et Godr. // Feddes Repert. — 1973b. — **84** (5–6). — S. 329–447.
23. *Boissier E.* Flora orientalis. Enumeratio plantarum in oriente. A Graecia et Aegypto ad Indiae Fines. — Geneve et Basilee: Apud H. Gerg, Bibliopolam Ludguni, 1872. — Vol. 2. — 1159 p.
24. *Brunsbek K.* The usefulness of thinlayer chromatographic analysis of phenolic compounds in European *Lathyrus* L. // Bot. Notiser. — 1965. — **118**. — P. 377–402.
25. *Chrtková A.A.* *Lathyrus* L. — Hrachor // Flóra Slovenska. — Bratislava: Veda, 1988. — Vol. 4/4. — S. 201–238.
26. *Davis P.H.* *Lathyrus* L. // Flora of Turkey and the East Aegean Islands. — Edinburgh: Univ. Press, 1970. — Vol. 3. — P. 328–369.
27. *Grințescu I., Nyarady E.I.* Genul *Lathyrus* L. // Flora Republ. Popular. Romîne. — Edit. Acad. Republ. Popular. Romîne, 1957. — Vol. 5. — P. 405–445.
28. *Kenicer G.J., Kajita T., Pennington R.T., Murata I.* Systematics and biogeography of *Lathyrus* (*Leguminosae*) based of internal transcribed spacer and cpDNA sequence data // Amer. J. Bot. — 2005. — **97**. — P. 1199–1209.
29. *Kupicha F.K.* The infrageneric structure of *Lathyrus* // Notes Royal Bot. Gard. Edinb. — 1983. — **41** (2). — P. 209–244.
30. *Leht M.* Phylogeny of Old World *Lathyrus* L. (*Fabaceae*) based on morphological data // Feddes Repert. — 2009. — **120** (1–2). — P. 52–74.
31. *Linnaeus C.* Genera *Orobus*, *Lathyrus* // Species Plantarum. — Holmiae, 1753. — P. 728–734.
32. *Oskoueiyan R., Kazempour O.S., Maassoumi A.A., Nejadattari T., Mazaffarian V.* Style micromorphology in the tribe *Fabaeae* (*Fabaceae*) with emphasis on *Lathyrus* in Iran and Turkey // Iran. J. Bot. — 2011. — **17** (1). — P. 81–87.
33. *Steele K.P., Wojciechowski M.C.* Phylogenetic analysis of tribe *Tiifoliae* and *Viciae*, based on sequences of the plastid gene *matK* (*Papilionoideae*: *Leguminosae*) // Advances in Legume Systematics / Eds. K. Klitgaard, A. Bruneau. Part 10. High Level Systematics. — Royal Botanic Garden, Kew, 2003. — P. 355–370.

Рекомендує до друку
С.Л. Мосякін

Надійшла 25.04.2014 р.

Л.И. Крицкая

Национальный научно-природоведческий музей НАН
Украины, г. Киев

РОД *LATHYRUS* (*FABACEAE*) ВО ФЛОРЕ УКРАИНЫ

Приводятся результаты критико-систематической обработки рода *Lathyrus* L. флоры Украины. Установлено, что в украинской флоре насчитывается 31 вид рода, принадлежащие к 3 под родам и 16 секциям. Усовершенствована система рода, сделаны 2 новые комбинации: gen. *Lathyrus* L., subgen.

1. *Lathyrus*. (sect. 1. *Lathyrus*, sect. 2. *Rotundifolii* Czefr., sect. 3. *Apteri* (Czefr.) Czefr., sect. 4. *Odorati* Czefr., sect. 5. *Cicerula* (Medik.) Gren. et Godr., sect. 6. *Orobastrum* Boiss.).

Subgen. 2. *Orobus* (L.) Peterm. [sect. 7. *Orobus* (L.) Gren. et Godr. (subsect. 1. *Palustres* (Bässler) Krytzka, comb. nov., subsect. 2. *Nigricantes* Czefr.: ser. 1. *Nigri* Fritsch ex Czefr., ser. 2. *Incurvi* Bässler, subsect. 3. *Montani* Czefr.); sect. 8. *Pseudorobus* (Czefr.) Krytzka, comb. nov., sect. 9. *Pisiformes* (Czefr.) Czefr., sect. 10. *Eurytrichon* Bässler, sect. 11. *Pratenses* Bässler, sect. 12. *Variiflori* (Czefr.) Czefr., sect. 13. *Lathyrostylis* (Griseb.) Bässler, sect. 14. *Viciopsis* Kupicha, sect. 15. *Linearicarpus* Kupicha, sect. 16. *Aphaca* (Mill.) Dumort.].

Subgen. 3. *Nissolia* (Rchb.) Peterm.

Для большинства видов указан номенклатурный тип, для каждого из них приведены основная синонимика, сведения об экологической приуроченности и географическом распространении. Предложен ключ для определения видов.

К л ю ч е в ы е с л о в а: подрод, секция, подсекция, ряд, вид, протолог, тун, лектотип, *Lathyrus*, *Orobus*, *Nissolia*, *Fabaceae*, Украина.

L.I. Krytska

National Museum of Natural History, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

THE GENUS *LATHYRUS* (*FABACEAE*) IN THE FLORA OF UKRAINE

The article is devoted to the critically studied genus *Lathyrus* L. in the flora of Ukraine. It is ascertained that Ukrainian flora includes 31 species of the genus, belonging to 3 subgenera and 16 sections. The system of the genus was improved and 2 new combinations are made: gen. *Lathyrus* L., subgen. 1. *Lathyrus*. (sect. 1. *Lathyrus*; sect. 2. *Rotundifolii* Czefr., sect. 3. *Apteri* (Czefr.) Czefr., sect. 4. *Odorati* Czefr., sect. 5. *Cicerula* (Medik.) Gren. et Godr., sect. 6. *Orobastrum* Boiss.).

Subgen. 2. *Orobus* (L.) Peterm. [sect. 7. *Orobus* (L.) Gren. et Godr. (subsect. 1. *Palustres* (Bässler) Krytzka, comb. nov., subsect. 2. *Nigricantes* Czefr.: ser. 1. *Nigri* Fritsch ex Czefr., ser. 2. *Incurvi* Bässler, subsect. 3. *Montani* Czefr.); sect. 8. *Pseudorobus* (Czefr.) Krytzka, comb. nov., sect. 9. *Pisiformes* (Czefr.) Czefr., sect. 10. *Eurytrichon* Bässler, sect. 11. *Pratenses* Bässler, sect. 12. *Variiflori* (Czefr.) Czefr., sect. 13. *Lathyrostylis* (Griseb.) Bässler, sect. 14. *Viciopsis* Kupicha, sect. 15. *Linearicarpus* Kupicha, sect. 16. *Aphaca* (Mill.) Dumort.].

Subgen. 3. *Nissolia* (Rchb.) Peterm.

The nomenclatural types are given for majority of species, the synonymy and information about ecological conditions and geographical distribution are provided for each species. The key for identification of species are given.

К e y w o r d s: subgenus, section, subsection, series, species, protologue, type, lectotype, *Lathyrus*, *Orobus*, *Nissolia*, *Fabaceae*, Ukraine.